

Карел Чапек
Император Диоклетиан¹

1. ДИОКЛЕТИАН (Гай Аврелий Валерий Диоклетиан, около 243–316 или 313)
– римски император през периода от 284 до 305 г., през време на чието
владичество се е състояло последното жестоко гонение на християните в
303 г.

Тази история сигурно би била по-увлекателна, ако героинята ѝ беше дъщерята на Диоклетиан или друго девствено същество; но за беда поради необходимостта да се спази историческата истина, героиня е сестрата на Диоклетиан, зряла и достолепна матрона, според императора, малко истерична и превзета, от която старият тиранин до известна степен се страхуваше. Ето защо, когато му съобщиха за нея, той прекъсна аудиенцията си с заместника на Киренайка (от когото със силни думи той изразяваше недоволството си) и отиде да я посрещне на самия вход.

– Е как е работата, Антония? – забъбри той престорено добродушно. – Да чуем какви са желанията ти? Имаш ли пак някакви пострадали от пожар? Или може би ще трябва да сторя нещо против изтезаването на хищниците в цирка? А може би желаш да въведеш часове по нравствено възпитание в легионите? Е хайде, изплюй камъчето и сядай.

Но Антония остана да стои права.

– Диоклетиане – започна тя едва ли не тържествено, – аз ТРЯБВА да ти кажа нещо.

– Аха – каза покорно императорът и се почеса по тила. – Но Юпитер ми е свидетел, че тъкмо днес имам толкова работа! Не може ли да отложим разговора за друг път?

– Диоклетиане – продължи неотстъпно сестра му, – аз идвам да ти кажа, че ТРЯБВА да прекратиш тия преследвания на християните.

– Моля ти се – промърмори старият император, – какво така изведнъж – след почти триста години. – Той изгледа внимателно развълнуваната матрона; със своите строги очи и конвулсивно събрани за молитва, изкривени от подагра ръце тя изглеждаше патетично.

– Е добре – каза той бърже, – нека поговорим; но преди всичко бъди така любезна и седни.

Антония неволно се подчини и седна на крайчеца на стола; с това нещо от войнствената ѝ стойка се изгуби, тя се смали и обърка; ъгълчетата на устата ѝ се пречупиха в плач.

– Тия хора са така свети, Диоклетиане – отрони тя, – и така красиви във вярата си... Аз зная, че ако ТИ ги познаваше... Диоклетиане, ти ТРЯБВА да ги опознаеш! Ще видиш, че... че след това ще имаш съвременно друго мнение за тях...

– Но моето мнение за тях съвсем не е лошо – възрази леко Диоклетиан. – Аз зная много добре, че това, което се говори за тях, са празни приказки и клюки. Тия работи ги измислят за тях нашите авгури² – нали знаеш, най-обикновена омраза, породена от съперничество, какво да ти

разправям. Аз наредих да се провери и научавам, че тия християни били иначе съвсем порядъчни хора. Много добри и пожертвователни.

– Защо тогава ги преследваш толкова? – смяяна попита Антония.

Диоклетиан попривдигна веждите си.

– Защо ли? Що за въпрос, моля ти се? Нима това не се прави открай време? И при това никак не личи да са намалели. Тия приказки за преследванията са страшно преувеличени. Разбира се, от време на време все трябва да накажем някого за назидание...

– Защо? – повтори въпроса си матроната.

– По политически съображения – каза старият император. – Видж какво, мила моя, аз бих могъл да приведа цял ред причини. Например тази, че народът желае това. *Pro primo*³, това отвлича вниманието му от други неща. *Pro secundo*, това недвусмислено му внушава съзнанието, че властта има здрава ръка. И *pro tertio*, това у нас е, така да се каже, национален обичай. Ще ти кажа, че никой разумен и отговорен държавник не посяга без нужда на обичаите. Това буди само чувство на несигурност и – хм, и някакво разложение. Златна моя, та аз през време на управлението си съм направил много повече нововъведения, отколкото който и да било друг. Но те трябваше да станат. Няма да правя неща, които не са наложителни.

– Но справедливост, Диоклетиане – каза тихо Антония, – справедливост трябва да има. От тебе аз искам само справедливост.

Диоклетиан вдигна рамене.

– Преследването на християните е справедливо, защото става в съответствие със съществуващите закони. Ама ще кажеш, че аз бих могъл да премахна тези закони. Бих могъл, но няма да го направя. Мила моя Тони, *minima non curat praetor*⁴; с такива глупости аз не мога да се занимавам. Моля те да имаш предвид, че на плещите ми е легнало цялото управление на империята; при това, мойто момиче, трябва да знаеш, че аз основно го преустроих. Аз прекроих конституцията, аз реформирах сената, централизирах администрацията, организирах цялата бюрокрация, извърших ново разпределение на страната по провинции, коригирах статута им – всичко това са неща, които ТРЯБВАШЕ да бъдат направени в интереса на държавата. Ти си жена и не разбираш това; но най-важните задачи, които стоят пред един държавник, са

2. АВГУРИ (лат.) – предсказатели в древния Рим.

3. *pro primo, pro secundo, pro tertio* (лат.) – първо, второ, трето.

4. *minima non curat praetor* (лат.) – Преторът (висш римски чиновник) не се интересува от незначителните неща.

административните. Ти сама прецени какво представляват някакви си там християни в сравнение... В сравнение... е, да кажем, в сравнение с организирането на имперския финансов контрол. Глупости.

– Но за тебе, Диоклетиане – въздъхна Антония, – е толкова лесно да направиш това...

– Лесно е. А и не е лесно – каза императорът определено. – Аз поставих цялата империя на нови административни основи, а хората, може да се каже, почти не знаят за това. Защото аз им оставих техните обичаи. Като им подхвърля един или друг християнин, те имат впечатлението, че всичко си е по старому, и си кротуват. Мила моя, държавникът трябва да знае докъде може да стигне с реформите си. Така е.

– Значи само за това – горчиво каза матроната, – само за да ти е мирна главата от тукашните лентяи и кресльовци...

Диоклетиан направи гримаса.

– Щом настояваш, и за това. Но ще ти кажа, че съм чел книгите на твоите християни и дори съм размишлявал по тези въпроси.

– И какво лошо намери в тях? – не се сдържа Антония.

– Какво лошо ли? – каза императорът замислен. – Напротив, има нещо в цялата работа. Любовта и изобщо тия работи – това презрение например по отношение на светската суета... Това всъщност са съвсем хубави идеали и ако не бях император, знаеш ли, Тони, дори някои неща в тяхното учение страшно ми харесаха; само да имах повече време и да можех да помисля за душата си...

Старият император удари раздражено с длан по масата.

– Но това е абсурд. От политическо гледище свършено невъзможно. Това не може да се осъществи. Нима може да се създаде божие царство? И как ще се администрира то? С любов? С божие слово? Да не познавах хората, да повярвам. От политическо гледище това учение е толкова незряло и неосъществимо, че... че... че просто трябва да се наказва.

– Ама нали те не се занимават с политика – защитаваше ги пламенно Антония. – И в техните свещени книги няма нито дума за политика!

– За един държавник политик – каза Диоклетиан – всичко е политика. Всичко има политическо значение. Всяка идея трябва да получи оценка от политическо гледище, осъществима ли е, какво може да излезе от нея, до какво може да доведе. Дни и нощи, дни и нощи съм си блъскал главата как би могло да се реализира в политическо отношение християнското учение и виждам, че това е невъзможно. Повярвай ми, християнската държава не би могла да просъществува дори и един-

единствен месец. Моля ти се, може ли да се организира армията на основата на християнските принципи? Могат ли да се събират данъци в съгласие с християнските начала? Биха ли могли да съществуват в християнското общество роби? Аз имам опит, Тони: нито една година, нито един месец не бих могъл да управлявам в съгласие с християнските принципи. Ето защо християнството никога няма да се прихване. То може да бъде религия на занаятчиите и робите, но никога, никога не може да бъде държавна религия. Изключено. Помисли само, тия техни възгледи за собствеността, за ближния, за неприемливостта на всякакво насилие и така нататък, всичко това са прекрасни, но на практика неосъществими неща. За практическия живот не ги бива, Тони. Кажете тогава кому са нужни...

– Може би са неосъществими – прошепна Антония, – но това все още не означава, че са престъпни.

– Престъпно – каза императорът – е това, което вреди на държавата. А християнството би парализирало суверенната власт на държавата. Дума да не става. Мила моя, върховната власт се упражнява на тоя, а не на оня свят. И ако казвам, че християнската държава по принцип не е възможна, по силата на логиката това означава, че държавата не може да търпи християнството. Всеки отговорен политик трябва съвсем трезво да се обяви против нездравите и неосъществими мечти. И без туй това са само халюцинации на безумни и роби...

Антония стана, тя дишаше тежко.

– Диоклетиане, знай тогава: аз станах християнка.

– Не може да бъде – леко се учуди императорът. – Е, защо пък не? Нали ти казвам, че има нещо в тая работа, и доколкото това ще си остане твоя частна работа... Ти, Тони, недей мисли, че не проявявам разбиране за такива неща. И на мене ми се иска още веднъж в живота си да бъда човешка душа: иска ми се, Тони, да зарежа и императорство, и политика, и всичко... след като завърша реформата на имперската администрация, искам да кажа, и други някои неща от подобен характер, а след това, след това ще отида някъде на село... и ще чета Платон⁵... Христос... Марк Аврелий⁶... и тоя техния, Павел⁷ ли се казваше, как

5. ПЛАТОН (427–347 преди н.е.) – старогръцки философ идеалист, основател на философска школа, наречена Академия.

6. АВРЕЛИЙ, МАРК АНТОНИЙ (121–180) – римски император, автор на философския трактат „Записки“, основател на катедра по философия в Атина.

7. ПАВЕЛ ОТ ТАРС – светец от началото на християнската ера, от противник на християнството станал по-късно деен християнски мисионер.

Император Диоклетиан ДИОКЛЕТИАН (Гай Аврелий Валерий

ли... но сега извинявай, имам едно важно политическо съвещание.

КРАЙ

© 1932 Карел Чапек
© 1968 Светомир Иванчев, превод от чешки

Karel Čapek
, 1932

Сканиране, разпознаване и редакция: К. Ч.

Издание:

Карел Чапек. Книга апокрифи. Разкази
Издателство „Народна младеж“, София, 1968
Редактор на издателството Вера Филипова
Художник Иван Кирков
Художествен редактор Иван Стоилов
Технически редактор Лазар Христов
Коректор Мери Керанкова

Karel Čapek. Kniha apokryfů
Vydání 4
Československý spisovatel. Praha, 1964

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/10656>]